

ASPECTE PRIVIND COMPORTAREA UNOR ARTIȘTI LA EXPOZIȚIILE PERSONALE

Petre OPREA

Pe vremuri, în secolul trecut mai ales, un vernisaj era precedat de un cortegiu de obligații și sarcini, atât din cele mari și săcâitoare, cât și din cele mai mici, dar și ele, la rândul lor extrem de importante. Ele izvorau din dorința artistului de a trage cât mai multe foloase de pe urma expoziției. De aș afirma plenar personalitatea și de a-și asigura un câștig cât mai mare pentru a scăpa în viitorul apropiat de obsedantele nevoi materiale.

*

Theodor Aman își organiza expoziția personală după toate tipicurile exigenței apusene în asemenea ocazii, adaptându-le la unele uzanțe locale.

Mai întâi, data era fixată nu numai într-o perioadă propice – primăvara sau toamna – ci ținând seama, de la caz la caz și de eventualele evenimente mondene, din acel sezon, care ar fi putut periclita afluența publicului din lumea aristocratică.

La vernisaj, Aman invita cu grija de a nu omite pe cineva important, toate personalitățile politice și culturale marcante bucureștene. Dorea ca expoziția să constituie un eveniment important în viața artistică a Capitalei, demn de reținut în anele culturale românești. Pentru a le da un fast deosebit le-a organizat îndeobște în propria locuință, căci la vremea aceea nu totdeauna exista posibilitatea să se închirieze o sală special amenajată pentru expoziții. Așa a procedat în anii 1876 și 1886.

Câteva amănunte mărunte privind vizitarea acestora, păstrate prin tradiție și consemnate de Tache Soroceanu, secretarul Pinacotecii, în revista Adevărul literar și artistic din 17 iulie 1938 ne redă atmosfera timpului și oarecum ne înfățișează pe elegantul pictor boier Theodor Aman în calitate de gazdă. În toate zilele cât expoziția era vizitabilă, între orele 10–16, ca și în zilele obișnuite „servitorii aveau poruncă să șteargă bine pe tălpi pe toți câți îi călcau pragul casei. Felinarul din fața casei era șters cu grijă și strălucea întotdeauna ca nou, din aceeași pasiune pentru curățenie. Încălțăminteaa lui avea talpa vopsită în negru lucios, iar în odaia de lucru, altă ciudățenie: dușumelele erau vopsite în culoare albă ca fildesul“. Vizitatorii obișnuiți puteau vedea doar lucrările expuse în trei camere. Prietenii și cunoscuții, firesc, toată casa. Din alte surse știm că picta și în aceste zile de vizite îmbrăcat în ținută de gală, uneori având un halat alb, imaculat pe deasupra și discutând dezinvolt cu invitații și vizitatorii, fără a-și întrerupe lucrul.

Spre sfârșitul vieții artistului, mai precis în 1890, cu un an înaintea decesului, ziarul „Bucarest“ a publicat, începând din 19/13 mai 1890, mai multe zile la rând, următorul anunț: „Magasin de tableaux Th. Aman. Bains à l'Ephorie“. Dacă

magazinul era al lui, sau al unui negustor care urma să se ocupe de comerțul de tablouri și obținuse acceptul pictorului ca magazinul să-i poarte numele este demn de semnalat și credem că aici se găseau neapărat lucrări de Theodor Aman.

Poate că este cazul aici să facem cunoscut și împrejurările sfârșitului năpraznic al morții lui Theodor Aman, neconsemnat în monografiile și articolele care i-au fost dedicate, relatate public de o apropiată a familiei cum le-a aflat de la însăși văduva pictorului care povestea oricui despre moartea tragică a soțului. „Marele pictor suferea de o îmbolnăvire a vezicii, o boală trecătoare, dar nespuse de dureroasă. Tratamentul prescris cuprindea și niște injecții, făcute ca pe atunci cu acid boric pentru care medicul găsea pe masă sticla pregătită. Alături era și dezinfectantul nelipsit al epocii, soluția de sublimat corosiv. La capătul unui bolnav de seamă, medicul nu are numai grija riturilor medicale, îl preocupă și nevoia de a se face plăcut clientului, de a întreține conversația care distrează-potolește, care și ea vindecă... În clipa când doctorul B., după o glumă menită să stingă gemetele bolnavului, se întorcea ca să pună pe masă instrumentul golit, un strigăt de groază îi ieși din gât: – Aaa, ce-am făcut! Sticla de acid boric nici nu fusese deschisă. B. își umpluse injectorul din sticla alăturată și nu se mai putea face nimic. Nimic decât încercările menite să amâghească familia“. Așa ar fi murit, în chinuri, pictorul (Alice Gabrielescu: Sfârșituri năpraznice, „Magazinul“, martie 1944).

*

La rândul său, Nicolae Grigorescu, până la ultima sa expoziție din 1905, avea o grijă deosebită pentru panotarea lucrărilor și pentru asigurarea unui public numeros la vernisaj. Tot prin informații orale am aflat că maestrul închiria o birjă pentru toată ziua, începând cu două săptămâni înainte de deschiderea expoziției și trecea personal să înmâneze invitația celor cunoscuți, atât doamnelor acasă, cât și domnilor care aveau slujbe la birou, solicitându-i cu multă căldură să-l onoreze cu prezența la vernisaj. Pentru ceilalți apela la sprijinul prietenilor Vlahuță, Bernardh, dr. Obreja ș.a.

În plus, ținea să nu lipsească în acest răstimp de la nici o zi de vizită a vreunei cucoane cunoscute, sau să nu lase o carte de vizită celor ce se cununau, celor ce botezau sau celor din familii îndoliate. Era, am zice noi acum, într-o adevărată campanie de propagandă. Și toate aceste demersuri erau din partea unui om sfios, care se izola de lume, dar înțelegea să-și respecte semenii care îi prețuiau arta.

Pe toată durata expoziției, stătea o parte din timp sfios și retras într-un colț al expoziției, evitând pe cât posibil discuțiile cu ziaristii și curioșii.

După închiderea expoziției, găsea de cuviință că este o datorie a lui să mulțumească pe cei care l-au onorat cu prezența la expoziții și, mai ales, pe cei care i-au cumpărat tablouri. De aceea închiria din nou o birjă și iar trecea conștiincios pe la aceștia să le mulțumească pentru prezența lor la expoziție. În cazul celor care i-au cumpărat lucrări ținea să le ducă chiar el la domiciliul acestora. Însoțit de un rameur se oferea să-i ajute la fixarea tabloului pe un perete, ținând seama și de celelalte lucrări existente.

În drum mai trecea și pe la unii cronicari dintre cei care au scris în presă despre expoziție să le mulțumească; pe unii chiar răsplătindu-i, oferindu-le câte un tablou (D. Karr: Starea operei lui Grigorescu... „Cronicarul“, 7 septembrie 1918). Nicolae

Iorga este unul din acești fericiți recompensați pentru o cronică la o expoziție a acestuia apărută în „L'Indépendance roumaine“, cum singur o declară cu mândrie în revista „Ilustrația“ din martie 1922.

*

Ștefan Luchian, la începutul carierei, boem, lipsit de orice elementar simț practic, aștepta totul de la soartă. „Bafta“ însă l-a ocolit cu prilejul organizării expozițiilor personale din 1895 și 1899. Ambele manifestări nu s-au bucurat de sprijinul și încurajarea colecționarilor prin achiziții, artistul întorcându-se cu toate lucrările acasă, deși au fost vizitate de mulți amatori de frumos, printre ei aflându-se și regina Elisabeta („Secolul XX“, 8 mai 1899). Despre ultima dintre aceste expoziții, realizată împreună cu prietenul Nicolae Vermont, aflăm din ziarul „Adevărul“ (26 mai) următoarele: „Cu surprindere am auzit de închiderea neașteptată a expoziției... Artiștii, amărâți de indiferența celor ce pot cumpăra tablouri, au renunțat de a le mai expune“, închizându-se expoziția mai devreme decât data stabilită.

Nici cu expoziția din 1903 (casele Assan) n-a avut mai mult noroc. Și cât de mult își pusese nădejdea în ea, căci de când ieșise din spital pictase cu drag și spor aproape un an de zile. Dar ghinionul îl urmărea.

Expoziția următoare, deschisă un an mai târziu, în decembrie 1904 (rotonda Ateneului), împreună cu bunul său prieten Nicolae Petrescu-Găină, a avut la rândul ei o soartă vitregă. Caricaturile lui N. Petrescu-Găină la adresa unor personalități politice a determinat pe președintele Ateneului care le închiriasse spațiul să dispună samavolnic închiderea expoziției la câteva zile după vernisaj („Furnica“, 19 decembrie 1904).

Deabia la expozițiile personale din 1910 și 1914 lucrările lui Luchian sunt disputate de colecționari. Succesele, căci în prima zi a expoziției din 1910 au fost vândute 30 de lucrări din cele 90 („Adevărul“, 13 martie 1910) veneau prea târziu. Bolnav zăcând în pat, era bucuros că vânzările îi asigurau existența în viitor, el mulțumindu-se cu mângâierile cotoiului Gică care sta strajă permanent la piciorul patului și numai când îl chema se așeza lângă pieptul lui și de veselie gureșă a câtorva canari ajunși în 1915 la unul, care-i mai rămăsese „dintr-o colecție de canari“, cum ne relatează un cronicar anonim în revista „Scena“ din 27 decembrie 1914.

*

Regizori subtili în organizarea de vernisaje cu fast și pompă aristocratică au fost între cele două războaie mondiale Eustațiu Stoenescu și Ștefan Popescu. Se spune că reușiseră să-și facă atât de multă propagandă încât invitații de onoare se simțeau dezonorați dacă în calitatea lor de colecționari nu-și puneau cartea de vizită pe un tablou spre a marca public achiziția. De altfel prețurile tablourilor erau atât de piperate încât cu adevărat gestul cumpărării capta admirația și impunea respect colecționarilor cu venituri mai modeste. Deseori și-au organizat expozițiile personale în atelierul propriu din spațioasele locuințe (ale primului în Bdul Lascăr Catargiu sau a secundului în str. Dionisie, nr. 84) Alexandru Kirieșcu, în ziarul „Cuvântul“ din 7 ianuarie 1931, ne face cunoscut că Eustațiu Stoenescu a ținut să realizeze cu câteva săptămâni înaintea organizării unei expoziții „un vernisaj intim pentru câțiva admiratori, într-un apartament la Athené Palace“. Totodată ne informează că lucrările sunt prezentate „pe chevaleturi, rezemate de pereți, de divane. Doar câteva

sunt terminate. Celelalte vreo 30 vor fi arătate publicului bucureștean într-o expoziție care se va deschide pe la sfârșitul lui ianuarie în saloanele «Clubului Tinerimei».

La rândul său, Ștefan Popescu își organiza ample expoziții în locuința sa. În cea din 1921 expune 300 de lucrări, iar în cea din 1930 – 271 picturi și desene, prezentate în atelier și alte cinci camere („Adevărul“, 2 decembrie 1921, „Universul“, 21 noiembrie 1921 și 8 decembrie 1930). În semn de respect invitații sunt poftiți și la o cină.

Cei doi pictori sunt de altfel și cei care au sprijinit apariția în condiții grafice de bună calitate a unor volume de artă prezentând opera lor (G. Oprescu: Stoenescu, București, 1940; Ștefan Popescu: Album, București, 1945).

*

Un pictor mai puțin avut, dar întreprinzător în a-și face o bună reclamă operei sale, ardeleanul Nicolae Bran, cunoscut amatorilor de artă bucureșteni prin polemicile care s-au dus în presă în anii 1899–1902 asupra compozițiilor „Peneș Curcanul“ (un juriu n-a aprobat să fie prezentată în expoziția de artă românească de la Paris din 1899) și „Procesul complotului bulgarilor“ (G. D. Mirea, președintele Salonului oficial, din oportunitate politică i-a schimbat titlul intitulându-l „O ședință a curții cu jurați“) și-a deschis în vara anului 1919 o expoziție personală într-o clasă a Liceului Lazăr, unde preda desenul.

A inovat, fără să aflăm să fi fost criticat de colegii săi de la celelalte catedre.

Așa cum ne informează cronicarul M.L., al ziarului „L'Orient“ din 9 iulie, pictorul a așezat în mijlocul sălii, unde erau prezentate 83 de tablouri, o masă pe care se afla o damigeană de vin de bună calitate și mai multe pahare. Ele erau puse la îndemâna vizitatorilor veniți să vadă expoziția probabil cu intenția de a-i răsplăti pe vizitatori pentru efortul de a fi înfruntat arșița și în consecință să se răcorească fiecare după pofta inimii. Regretăm că ziaristul nu ne-a făcut cunoscut dacă în sală se găseau vizitatori și cum admirau tablourile.

*

Nicolae Tonitza, veșnic în mare și urgentă nevoie de bani, care se pulverizau repede ajunși în mâinile sale risipitoare, își organiza dese expoziții. Arma lui de predilecție pentru a atrage un numeros public erau nenumăratele scrisori cu care își bombarda pe toate tonurile și atingând toate coardele slăbiciunilor interlocutorilor, poftindu-i să vină la expoziție, căci a lucrat multe tablouri și foarte reușite care o să le placă. La rândul lor toți cronicarii, prietenii și cunoscuții care lucrau în presă erau anunțați despre deschiderea expoziției și poftiți insistent să participe la vernisaj. Astfel, Tonitza reușea ca la vernisajele sale și în zilele următoare să se perinde foarte mulți vizitatori. Pe toți aceștia, cunoscuți sau atunci cunoscuți, Tonitza îi primea, ajutat de soție, cu multă curtenie și amabilitate. Strecura vorbe mieroase în dreapta și stânga, însă fără a fi lingușitoare, mai înțepa pe unii care lipseau, față de ascultătorii care le făcea plăcere. Scopul? Să-i determine să cumpere sau să promită că vor cumpăra vreo lucrare, iar dacă se putea în cazuri optime, să le smulgă plata, fie integral, fie măcar un aconto.

Dacă nu era inițiatorul era în schimb printre puținii artiști care a practicat obiceiul de a da cumpărătorului tabloul achitat integral, în ziua respectivă, seara, la închiderea expoziției.

În caz că cel care cumpărase un tablou revenea ulterior spunând că nu-i mai place, Tonitza imediat îi îndemna să-și aleagă un altul pe care l-ar fi dorit și în caz că nu-i plăcea nici unul dintre cele nevândute din expoziție, îi promitea solemn că îi va executa unul după placul său. Avea grijă însă să-i ia tabloul înapoi, ceea ce îndeobște reușea, ca să-l expună. Mai totdeauna găsea tabloului un cumpărător dintre prietenii cusurgiului, dispus să-i facă în necaz acestuia, căruia îi părea rău până la urmă de pripeala sa. Un astfel de colecționar nehotărât ajungea un veșnic cumpărător al lui Tonitza. La scurtă vreme după închiderea expoziției, pictorul îl vizita acasă întrebându-l din nou ce subiect preferă să-i execute și alte detalii despre tablou, pe care nu i-l picta niciodată, fiind nevoit să se mulțumească cu un tablou din expoziția următoare a artistului. Dar, prezentându-i dramatica situație în care se zbătea atunci – un copil bolnav, o soacră pe moarte etc. – Tonitza reușea mai totdeauna să-i smulgă încă ceva bani pentru tabloul care urma să-l execute într-o dimensiune mai mare sau ca aconto pentru un al doilea tablou.

Celor care se credeau șireți, promițând la vernisaj că vor reveni pentru a cumpăra cutare tablou dar n-o mai făceau, Tonitza nu-i uita. Scurtă vreme de la închiderea expoziției sau ceva mai târziu, dacă tabloul nu fusese vândut, se prezenta cu el la locuința acestuia. Susținea că a avut mulți amatori pentru el, dar nu l-a vândut, socotind că merită să-l aibă cel care și-a exprimat primul dorința de a-l avea. Întrucât înțelege că este într-o situație materială critică și că îi apreciază gustul artistic, Tonitza îi propunea amatorului să-l plătească în rate, ale căror sume și termene le lăsa la aprecierea lui, și ca să n-o mai lungim, lăsa lucrarea și pleca, chiar dacă nu obținea un aconto. Urmau însă scrisorile, sosirile inopinate ale artistului și amatorul până la sfârșit plătea tabloul. De era cumva o fire veselă și petrecăreață și-l lua în companie.

În cazul că un tablou reținut dar neachitat fusese vândut, Tonitza se prezenta la locuința celui în cauză cu un alt tablou lămurindu-l că nu dorea să-l văduvească de a nu privi un tablou de el și, în consecință pleda să-l cumpere în rate. Se pare că reușea și în acest caz cu succes.

Cum după o săptămână numărul tablourilor din expoziție se înjumătățea, artistul sta tot mai puțin în sală să aștepte vizitatorii cumpărători. Era semn că își acoperise datoriile și de acum încolo puteau începe și bețiile de pomină. În asemenea moment negustorii dădeau buzna la cumpărat și reușeau să-i achiziționeze restul tablourilor fie pe prețuri mai modeste, fie pe un mic aconto.

Drept urmare expoziția se încheia mai totdeauna înainte de termen, înscriindu-se ca un eveniment de prestigiu, întreținând o publicitate și o cotă ridicată operei artistului.

SUMMARY

Aspects Regarding Some Artists' Behaviour at Personal Exhibitions

by **Petre Oprea**

Details are given about exhibition organization, openings, publicity for some important Romanian painters: like Theodor Aman, Nicolae Grigorescu, Ștefan Luchian.